FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT MARCO DARMON

fremsat den 14. juli 1993 *

Hr. afdelingsformand,
De herrer dommere,

1. Den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse har sin oprindelse i ændringen af § 5, stk. 2, i Bundesausbildungsförderungsgesetz (forbundsloven om uddannelsesstøtte, herefter benævnt »uddannelsesstøtteloven«) af 22. maj 1990.

2. Siden denne ændring har en tysk statsborger, der ønsker at få sin uddannelse i udlandet, kun ret til en offentlig støtte, såfremt

1) uddannelsen er gavnlig for den uddannelsessøgende på det trin, den pågældende har opnået (han må derfor kunne godtgøre et vist uddannelsesniveau), eller såfremt

2) uddannelsen kun kan gennemføres i udlandet, og den er påbegyndt inden den 1. juli 1990 (ydelsen af støtte til finansiering af en komplet uddannelse, som er påbegyndt efter dette tidspunkt, er derfor udelukket).

3. Stephan Wirth, sagsøgeren i hovedsagen, er tysk statsborger og bor i Tyskland [1]. Han studerer musik ved Hoogeschool Voor De Kunsten i Arnhem, Nederlandene, med jazz-saxofon som hovedfag.

Den 31. august 1990 ansøgte han om uddannelsesstøtte til sit studium ved denne læreanstalt. Som begrundelse angav han, at han var nødsaget til at fuldføre uddannelsen i udlandet, da han ikke havde kunnet opnå optagelse i Forbundsrepublikken.

4. Stadt Hannover, sagsøgte i hovedsagen, afslog ansøgningen om uddannelsesstøtte, fordi sagsøgeren på grund af ændringen af uddannelsesstøttelovens § 5, stk. 2, ikke længere kunne komme i betragtning med hensyn til denne uddannelsesstøtte. Sagsøgeren anlagde sag til prøvelse af afgørelsen, i sidste instans for Verwaltungsgericht Hannover, som har forelagt sagen for Domstolen.

5. Verwaltungsgericht har fastslået, at sagsøgeren ikke kunne gennemføre sit studium i Tyskland, hovedsagelig fordi der ikke var tilstrækkelig kapacitet på uddannelsesstederne i Tyskland, og at han alene af den grund havde fået afslag på uddannelsesstøtte, og at han således alene blev forskelsbehandlet, fordi den læreanstalt, hvor han studerede, var beliggende i en anden medlemsstat. Retten ønsker i det væsentlige oplyst, om gennemførelsen af et studium er omfattet af traktatens artikel 60, da adgangen til sådanne tjenesteydelser i henhold til traktatens artikel 62 i så fald ikke kan underkastes nye begrænsninger. Endvidere ønsker retten at få oplyst, om lighedsprincippet ikke kræver, at en medlemsstat yder uddannelsesstøtte til sine statsborgere, uanset i hvilken medlemsstat uddannelsesinstitutionen er beliggende [2].

* Originalsprog: fransk.

1 — Jf. i den forbindelse punkt II.1 i forelæggelseskendelsen.

2 — De præjudicielle spørgsmål er gengivet i retsmøderapporten i punkt 6.

6. Jeg skal gennemgå det første spørgsmål: Er den foreliggende sag omfattet af Romtraktatens artikel 59 ff.'s anvendelsesområde?

7. I Humbel-sagen [3] behandlede Domstolen spørgsmålet, om undervisning på en teknisk skole, der i det nationale uddannelsessystem ligger på gymnasieniveau, skal anses for en tjenesteydelse.

8. Domstolen udtalte, at en tjenesteydelse i henhold til EØF-traktatens artikel 60, stk. 1, er en ydelse, der normalt udføres mod betaling [4], og undersøgte derefter dette begreb og fastslog, at »det væsentlige kendetegn« er, at betalingen »udgør det økonomiske modstykke til tjenesteydelsen, hvilket modstykke normalt fastlægges i forholdet mellem den, der præsterer tjenesteydelsen, og den, der modtager den« [5].

9. Domstolen fastslog følgende:

»Dette særlige kendetegn kan imidlertid ikke antages at foreligge med hensyn til undervisning i det nationale undervisningssystem. Dels gælder det, at staten, idet den organiserer og driver et sådant system, ikke herved vil drive virksomhed mod betaling, men varetage sine opgaver over for befolkningen på det sociale, kulturelle og uddannelsesmæssige område. Dels finansieres dette system i almindelighed over det offentlige budget, ikke af eleverne eller deres forældre. Den nærmere beskaffenhed af denne aktivitet kan ikke påvirkes af, at eleverne eller deres forældre undertiden er forpligtet til at betale afgifter eller skolepenge som delvis bidrag til udgifterne til driften af dette system ...« [6].

10. Humbel-dommen behandler generelt »undervisning i det nationale undervisningssystem« [7]. Det anvendelsesområde, som den definerer, er derfor ikke begrænset til tekniske skoler. Det omfatter tillige studier ved højere læreanstalter, såfremt undervisningen organiseres og finansieres af staten [8].

11. Det væsentlige kendetegn er i denne forbindelse betalingen til tjenesteyderen [9].

12. Derfor kan en retlig kvalifikation som tjenesteydelse ikke udelukkes, såfremt en undervisning eller et studium helt eller hovedsagelig finansieres af bidrag fra de studerende eller fra privatpersoner, der handler for egen regning [10].

3 — Dom af 27.9.1988, sag 263/86, Humbel, Sml. s. 5365.

4 — Præmis 15.

5 — Præmis 17.

6 — Præmis 18 og 19.

7 — Præmis 18.

8 — Jf. tillige generaladvokat Sir Gordon Slynn's forslag til afgørelse i Humbel-sagen, hvorefter »den undervisning, der foranstaltes af staten, ikke ydes 'mod betaling'. Staten er ikke en erhvervsdrivende organisation, der tilstræber at opnå fortjeneste eller at få dækket sine omkostninger og opnå et regnskab i balance« (Sml. 1988, s. 5375, på s. 5379).

9 — Jf. præmis 10 i dom af 31.1.1984 i de forenede sager 286/82 og 26/83, Luisi og Carbone, Sml. s. 377: Artikel 60's formål »er at liberalisere *al erhvervsvirksomhed* ...« (min fremhævelse).

10 — Jf. i den forbindelse Det Forenede Kongeriges indlæg, punkt 17, og forslag til afgørelse fremsat af generaladvokat Sir Gordon Slynn i Gravier-sagen, dom af 13.2.1985, sag 293/83, Sml. s. 593, især s. 603, samt punkt 20 i forslag til afgørelse fremsat af generaladvokat Van Gerven i sag C-19/92, Kraus (dom af 31.3.1993, Sml. I, s. 1663).

13. Det er øjensynlig denne antagelse, der er blevet fulgt, når Domstolen har fastslået, at en stats lovgivning om privates oprettelse af skoler med supplerende undervisning (»frontistirion«-skoler) eller private musik- og danseskoler ikke er omfattet af traktatens artikel 55, men kan prøves på grundlag af artikel 48, 52 og 59 [11].

14. Har undervisningsanstalten erhvervsmæssig karakter, og finansieres den helt eller hovedsagelig af bidrag fra de studerende? Dette er afgørende for besvarelsen af spørgsmålet.

15. Endelig skal modtageren af en tjenesteydelse opfylde yderligere en betingelse for at kunne påberåbe sig artikel 59. Hans ophold i den medlemsstat, hvor tjenesteydelsen udføres, skal være midlertidigt. Et studium ved en højere læreanstalt er det ifølge sagens natur og kan ikke udelukkes fra artikel 59's anvendelsesområde som »virksomhed, som udøves permanent eller i hvert fald uden forudselig tidsbegrænsning« [12].

16. Domstolen har ikke modtaget oplysninger om, hvorledes Hoogeschool Voor De Kunsten fungerer, og hvorledes den finansieres, og kun den nationale domstol kan på grundlag af de kriterier, som jeg netop har anført, bedømme, om de tjenesteydelser, der udføres af denne læreanstalt, er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 60.

17. Kun såfremt dette besvares bekræftende, skal den undersøge de mulige følger heraf med henblik på artikel 62.

18. Jeg skal på dette sted forbeholde mig bemærkninger til dette synspunkt i forbindelse med det første spørgsmål og gå videre til det andet spørgsmål.

19. Lad mig minde om det centrale i dette spørgsmål. Tillader »det generelle lighedsgrundprincip«, at en medlemsstat alene yder medlemsstatens egne statsborgere uddannelsesstøtte til et studium ved en højere læreanstalt, såfremt studiet gennemføres i indlandet, navnlig i de tilfælde, hvor en sådan begrænsning ikke fandtes i henhold til en tidligere ordning?

20. Den nationale domstol fortolker i sin forelæggelseskendelse udtrykket »det generelle lighedsprincip som fællesskabsretligt princip« meget bredt og overskrider derved øjensynligt rammerne for traktatens artikel 7, såfremt den især påberåber sig traktatens artikel 5 og 128 og endda traktatens præambel.

21. Hvor spændende denne diskussion end måtte være, så er den kun relevant for afgørelsen af tvisten for den nationale domstol, såfremt den omstridte støtte — hvilket jeg ikke mener — er omfattet af fællesskabsrettens anvendelsesområde.

22. Domstolens praksis er for så vidt oplysende. Jeg skal her gennemgå den i store træk.

23. I Gravier-sagen [13] klagede en fransk studerende over, at der ved hendes optagelse på universitetet i Liège blev pålagt hende et indskrivningsgebyr eller såkaldt »minerval«, som ikke skulle betales af belgiske statsborgere.

11 — Dom af 15.3.1988, sag 147/86, Kommissionen mod Grækenland, Sml. s. 1637.

12 — Dom af 5.10.1988, sag 196/87, Steymann, Sml. s. 6159, præmis 16.

13 — Jf. ovenfor i note 10

24. Domstolen fastslog, at betingelserne for adgangen til faglig uddannelse er omfattet af traktatens anvendelsesområde, og at pålæggelse af en afgift eller et gebyr for optagelse på en faglig uddannelse for studerende fra andre medlemsstater er i strid med forbuddet mod forskelsbehandling i EØF-traktatens artikel 7, såfremt den ikke pålægges indenlandske studerende.

25. Den udtalte bl. a. :

»*Adgangen* til faglig uddannelse kan især fremme den frie bevægelighed for personer overalt i Fællesskabet, idet de herved kan kvalificere sig i en medlemsstat, hvor de påtænker at udøve deres erhverv, og idet de herved gives lejlighed til at videreuddanne sig og udvikle deres særlige evner i den medlemsstat, hvor den faglige undervisning fører til den ønskede specialisering« [14].

26. Domstolen fandt støtte i traktatens artikel 128, Rådets afgørelse 63/266/EØF af 2. april 1963 om opstilling af de almindelige principper for gennemførelsen af en fælles politik for faglig uddannelse [15] og de af Rådet i 1971 på dette område udarbejdede »almindelige retningslinjer« [16] og anførte navnlig følgende:

»... enhver form for undervisning, der fører til en kompetence inden for en profession, et fag eller en bestemt stilling, eller som bibringer den særlige færdighed, der kræves for at udøve en sådan profession, fag eller stilling, henhører under begrebet faglig undervisning, uanset elevernes eller de studerendes alder eller uddannelsesniveau, ligesom det heller ikke spiller nogen rolle, om undervisningsprogrammet også omfatter en vis del mere almindelig undervisning« [17].

27. Domstolen har bekræftet dette standpunkt i sin dom af 2. februar 1988 i Blaizotsagen [18].

28. Der er derfor ikke tvivl om, at et studium med hovedfaget jazz-saxofon er omfattet af begrebet »faglig undervisning«, som omhandlet i fællesskabsretten, og at adgangsbetingelserne er omfattet af forbuddet mod forskelsbehandling, når studiet fører til en faglig kompetence.

29. Studiefinansieringen hører ind under disse adgangsbetingelser, i det omfang de tjener til at dække indskrivningsgebyrer eller andre gebyrer, der gør det muligt at opnå en faglig uddannelse.

30. Men hvordan forholder det sig, når denne finansiering antager form af en »uddannelsesstøtte«, som ikke først og fremmest skal dække de nødvendige indskrivningsgebyrer, men »kost og logi«, og dermed altså mere almene leveomkostninger for de studerende?

14 — Præmis 24, min fremhævelse.
15 — EFT 1963-1964, s. 22.
16 — EFT Anden Serie IX, s. 50.
17 — Præmis 30.
18 — Sag 24/86, Sml. s. 379, præmis 24. Jf. tillige dom af 30.5.1989, sag 242/87, Kommissionen mod Rådet (ERASMUS), Sml. s. 1425, præmis 25.

31. Domstolen fastslog i dommen i Lair-sagen [19], at en sådan støtte kun er omfattet af EØF-traktatens anvendelsesområde, såfremt

»en sådan støtte har til formål at dække indskrivningsgebyrer eller andre gebyrer, navnlig studieafgifter, hvis betaling er en betingelse for at få adgang til undervisningen ...« [20],

og at

»med dette forbehold må det fastslås, at på fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin er en støtte, der tildeles studerende til underhold og uddannelse, principielt ikke omfattet af EØF-traktatens anvendelsesområde, konkret traktatens artikel 7« [21].

32. Domstolen begrunder dette med, at den støtte, der ydes de studerende til deres underhold, dels henhører under »uddannelsespolitikken«, der ikke som sådan er underlagt fællesskabsinstitutionernes kompetence, dels under »socialpolitikken«, der er omfattet af medlemsstaternes kompetence i det omfang, EØF-traktaten ikke indeholder særlige bestemmelser derom [22].

33. Det skal bemærkes, at det i Lair-sagen netop drejede sig om et krav på en støtte til underhold og uddannelse på grundlag af uddannelsesstøtteloven.

34. Da sagsøgeren i hovedsagen i nævnte sag kunne betegnes som arbejdstager, har Domstolen nemlig kvalificeret denne støtte som en »social fordel« og undersøgt dens forenelighed med fællesskabsretten i lyset af artikel 7 i Rådets forordning nr. 1612/68/EØF af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet [23].

35. Domstolen har »stadfæstet« denne praksis i Raulin-sagen [24], hvori et præjudicielt spørgsmål — det syvende — havde følgende ordlyd: »Er en studiestøtteordning ... hvori der ikke gøres forskel mellem betaling af udgifterne til adgang til undervisningen og betaling af udgifterne til underhold, helt eller delvis omfattet af EØF-traktatens anvendelsesområde (og derved navnlig artikel 7 og 128)?« [25]

36. Domstolen henviste først til dommene i sagerne Lair og Brown [26] og fastslog så følgende:

»... traktatens artikel 7, stk. 1, finder anvendelse på en økonomisk støtte, som en medlemsstat yder sine egne statsborgere, for at de kan følge en faglig uddannelse, *i det omfang støtten skal dække udgifter til adgangen til uddannelsen*« [27].

37. På fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin er en støtte til leveomkostninger, der ikke har en tilstrækkelig direkte forbindelse med adgangen til selve studiet, ikke omfattet af forbuddet mod forskelsbehandling [28].

19 — Dom af 21.6.1988, sag 39/86, Sml. s. 3161.

20 — Præmis 14.

21 — Præmis 15.

22 — A.st. Disse principper blev bekræftet i dom af 21.6.1988, sag 187/85, Brown, Sml. s. 3205, præmis 16, 17 og 18.

23 — EFT 1968 II, s. 467.

24 — Dom af 26.2.1992, sag C-357/89, Sml. I, s. 1027.

25 — Præmis 6.

26 — Jf. for så vidt angår sidstnævnte dom note 22.

27 — Præmis 29, min fremhævelse.

28 — Jf. i denne forbindelse forslag til afgørelse fremsat af generaladvokat Van Gerven i Raulin sagen, jf. ovenfor, punkt 18. Det bemærkes, at Rådets direktiv 90/366/EØF af 28.6.1990 om opholdsret for studerende, som blev annulleret ved Domstolens dom af 7.7.1992 (sag C 295/90, Parlamentet mod Rådet, Sml. I, s. 4193), hvis retsvirkninger er blevet opretholdt, ikke forpligter værtsmedlemsstaten til at yde studerende, der har ret til ophold, støtte til underhold (artikel 3 og sjette betragtning).

38. Såfremt ordningen vedrørende studiefinansiering ikke sondrer mellem en støtte, der ydes til dækning af udgifter i forbindelse med adgangen til en faglig uddannelse, som f.eks. indskrivningsgebyr (hvor der er ret til ligebehandling), og en støtte, der skal dække andre udgifter (hvor denne ret ikke gælder), skal den nationale domstol afgøre, hvilken del af støtten der kan henføres til adgangen til faglig uddannelse.

39. Det afhænger alene af denne sondring, om der foreligger en forskelsbehandling.

40. Den situation, som Domstolen skal tage stilling til, adskiller sig i den henseende dog principielt fra de situationer, der forelå i sagerne Gravier, Blaizot, Lair, Brown og Raulin.

41. De ordninger, det drejede sig om i disse retssager, indeholdt i værtsmedlemsstaten sondringer på grundlag af nationalitet. Det drejer sig i det foreliggende tilfælde derimod ikke om en statsborger i en medlemsstat, som klager over, at en ordning *i en anden medlemsstat* vedrørende betingelserne for adgang til faglig uddannelse *i denne stat* er diskriminerende. Som den britiske regering har anført [29], er sagsøgeren »ikke en 'statsborger i en anden medlemsstat', der behandles dårligere end en statsborger i den medlemsstat, hvori der ansøges om støtte«.

42. I øvrigt tilsigter sagsøgeren ikke at tilpasse sine rettigheder med hensyn til den stat, der yder støtten, til de rettigheder, der ydes statsborgere i de øvrige medlemsstater, men at lade de geografiske forudsætninger for støtten udvide eller genoprette. Han er på ingen måde et offer for en forskelsbehandling på grundlag af nationalitet [30].

43. Da der ikke foreligger nogen forskelsbehandling på grundlag af nationalitet, er traktatens artikel 7 ikke til hinder for, at en medlemsstat alene yder sine statsborgere støtte til en uddannelse på en højere læreanstalt, såfremt de gennemfører deres studium i indlandet.

44. Bestemmelsen er heller ikke til hinder for, at denne medlemsstat, såfremt den hidtil har ydet uddannelsesstøtte til et studium ved en højere læreanstalt i en anden medlemsstat, ophæver denne støtteordning, uden at afgørelsen begrundes med økonomiske problemer.

45. Jeg når hermed frem til anden del af det første præjudicielle spørgsmål.

46. Hvis den nationale domstol når frem til, at en højere læreanstalt i en medlemsstat B er tjenesteyder, foreligger der så en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser i traktatens artikel 59 og 62's forstand, såfremt en statsborger i medlemsstat A, som er optaget på denne højere læreanstalt, ikke kan få udbetalt nogen uddannelsesstøtte fra sin egen stat?

29 — Punkt 29 i regeringens indlæg.

30 — Domstolen er ikke blevet anmodet om at afgøre, om den i uddannelsesstøtteloven fastsatte ordning for udlændinge i Tyskland er forenelig med artikel 7.

47. Derfor skal der foretages følgende sammenligning: Kan en studerende nægtes en støtte, såfremt han optages på en læreanstalt i en anden medlemsstat, der opfylder kriterierne i traktatens artikel 60, mens han ville kunne have fået udbetalt denne støtte, såfremt han var optaget på en læreanstalt, som ligeledes kan anses for tjenesteyder, men som dog er beliggende i hans hjemstat?

48. Kan den studerende påberåbe sig artikel 59 for i værtsstaten at få udbetalt uddannelsesstøtten fra den stat, hvor han er statsborger?

49. Det står fast, at forbuddet i artikel 59 vedrører begrænsninger såvel for tjenesteyderne som for modtagerne af tjenesteydelserne, når disse begiver sig til den medlemsstat, hvor tjenesteyderen er etableret [31].

50. Den studerende fra en medlemsstat A, som studerer i medlemsstat B ved en tjenesteydende læreanstalt, er som modtager af tjenesteydelserne i den stat, hvor tjenesteyderen er etableret, omfattet af traktatens anvendelsesområde [32].

51. En studerende ville kunne afholdes fra at blive optaget på et studium i en anden medlemsstat, såfremt han i denne stat ville blive frataget den støtte til sit underhold, som han modtog fra sin hjemstat.

52. Er den manglende ret til støtte for så vidt en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser, som omhandlet i artikel 59 [33]?

53. Den undersøgte ordning udviser i denne sammenhæng to særegenheder.

54. For det første ville tilsidesættelsen af princippet om den frie udveksling af tjenesteydelser, som i sagen Luisi og Carbone [34], kunne henføres til ordningen i den medlemsstat, hvori modtageren af tjenesteydelsen er statsborger. Det drejer sig således ikke om en eller anden hindring på grund af bestemmelser i lovgivningen i modtagerens opholdsstat, således som i Cowan-sagen [35].

55. For det andet bestod begrænsningen i den frie udveksling af tjenesteydelser i, at det var vanskeligere at blive optaget på de højere læreanstalter i en anden medlemsstat, og den ville medføre, at en uddannelsessøgende, der begiver sig til denne anden stat, ikke ville kunne få udbetalt den støtte, som han ville kunne have fået, såfremt han var blevet i sin hjemstat.

56. Det er bemærkelsesværdigt, at den uddannelsessøgende — som ikke kan påberåbe sig status af arbejdstager og de rettigheder, som dette medfører navnlig ved anvendelse af artikel 48 og de til gennemførelse af denne bestemmelse udstedte forordninger — her ad en omvej for så vidt angår udtrykket »modtagere af tjenesteydelser« omfattes af traktatens anvendelsesområde.

31 — Jf. dom af 31.7 1984, forenede sager 286/82 og 26/83, Luisi og Carbone, Sml. s. 377, præmis 10, og af 2 2.1989, sag 186/87, Cowan, Sml. s. 195, præmis 20.

32 — »Det skal dog bemærkes, at traktatens bestemmelser om den frie udveksling af tjenesteydelser ikke kan anvendes på aktiviteter, hvis samtlige deres relevante elementer findes inden for en enkelt medlemsstat«. Dom af 13 3 1980, sag 52/79, Debauve, Sml. s. 833, præmis 9.

33 — Jf. punkt II.2.1.2 i forelæggelseskendelsen.

34 — Jf. ovenfor i note 31.

35 — A.st.

57. Dette andet punkt forekommer mig at være afgørende.

58. Foreligger der her virkelig en *begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser*?

59. I dommen i Luisi og Carbone-sagen undersøgte Domstolen på grundlag af traktatens artikel 59 ordningen i modtagerens hjemstat; ved denne ordning var der fastsat et maksimumsbeløb for valutaudførsel til turist-, forretnings-, studie- og kurrejser.

60. Såfremt dette maksimumsbeløb var nået, var det for en statsborger i denne stat på grund af manglende økonomiske midler umuligt at gøre krav på tjenesteydelser i værtsstaten.

61. I det foreliggende tilfælde blev adgangen til den pågældende tjenesteydelse ikke hindret for modtageren af tjenesteydelsen. Han kan blot ikke længere få udbetalt en i henhold til hans nationale ret fastsat støtte.

62. Vi berører her et centralt spørgsmål på området for udveksling af tjenesteydelser.

63. Kan en statsborger i en medlemsstat, som i denne stat får udbetalt økonomisk støtte af social karakter, påberåbe sig traktatens artikel 59, såfremt han begiver sig til en anden medlemsstat, hvor han på grund af det geografiske gyldighedsområde ikke længere har krav på denne støtte?

64. Har han over for sin hjemstat krav på at få udbetalt samme støtte, uanset hvilken medlemsstat han begiver sig til som modtager af tjenesteydelser? Betyder bortfaldet af denne støtte, at adgangen til disse ydelser fratages ham?

65. Det mener jeg ikke, thi den økonomiske støtte er af generel karakter og er ikke bundet til bestemte udgifter (som mindsteløn eller støtte til værdigt trængende) og gælder kun i den medlemsstat, hvor modtageren af tjenesteydelsen har hjemme. Indstillingen af denne støtte, såfremt han begiver sig til en anden medlemsstat, hindrer nemlig ikke hans adgang til en bestemt og nøje fastlagt tjenesteydelse.

66. En støtte til underhold, som udbetales i forbindelse med en uddannelse, tjener ikke umiddelbart og hovedsagelig til betaling af studie- eller uddannelsesudgifter. Den tjener til at dække omkostninger til bolig, leveomkostninger og forskellige andre af den studerendes udgifter. Den tjener alene under visse omstændigheder og i dette tilfælde kun yderligere som »betaling« til den tjenesteydende institution. Kun i tilfælde af at *ordningen* udtrykkelig bestemmer, at en del af støtten tjener til betaling af uddannelsen, ville der foreligge en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser. Dette synes ikke at være tilfældet med en ordning som den i den tyske uddannelsesstøttelov indeholdte.

67. Efter min opfattelse følger deraf, at der er en for svag forbindelse mellem det umulige i at opnå uddannelsesstøtte uden for en medlemsstats område og en mulig adgangsbegrænsning til tjenesteydelser ved de højere læreanstalter i de øvrige medlemsstater.

68. Derfor kan artikel 62 ikke finde anvendelse i et sådant tilfælde.

69. Afslutningsvis skal jeg understrege, at det går galt, såfremt man her påberåber sig dommen i Kraus-sagen [36] for i denne dom at se en begyndelse til en ændring af denne praksis. Afgørelsen, der ikke har noget at gøre med traktatens artikel 59 ff., drejer sig nemlig om betingelserne for anvendelse af en akademisk grad, som er erhvervet i en anden medlemsstat uafhængig af enhver uddannelsesstøtte.

70. Jeg skal derefter foreslå Domstolen følgende afgørelse:

»I. 1) EØF-traktatens artikel 59 og 60 skal fortolkes således, at uddannelse ved en højere læreanstalt i det nationale uddannelsessystem ikke kan betegnes som en tjenesteydelse i disse bestemmelsers forstand.

2) Dette ville dog være tilfældet med hensyn til en uddannelse ved en uddannelsesinstitution, der hovedsagelig finansieres ved private bidrag.

3) EØF-traktatens artikel 62 er ikke til hinder for, at en medlemsstat, kan unddrage sine statsborgere, der studerer i en anden medlemsstat, ret til uddannelsesstøtte.

II. EØF-traktatens artikel 7 er ikke til hinder for, at en medlemsstat alene yder støtte til sine statsborgeres uddannelse ved en højere læreanstalt, såfremt denne uddannelse gennemføres i medlemsstaten, selv om denne begunstigelse efter tidligere bestemmelser i lovgivningen kunne ydes en statsborger, som gennemførte en sådan uddannelse i en anden medlemsstat.«

36 - Jf. ovenfor i note 10.